

L'estany d'Ivars, novel·la i ficció

NARRATIVA

JOAN M. PUJALS

Antoni Coll, *Com una barca al mig de l'estany*. Proa. Barcelona, 2001.

L'escriptor i periodista Antoni Coll acaba de publicar la seva darrera novel·la, *Com una barca al mig de l'estany*, en què no només ens fa reviure una època, una època esquinçada per la guerra, sinó també una gent inserida en un paisatge. Després d'haver llegit el relat, els que no ho sabien sabran que fins a l'any 1950 a Ivars d'Urgell hi havia un estany, dessecat a partir d'aquesta data. Nascut a Ivars mateix l'any 1943, l'autor en pot tenir una memòria clara perquè el cabal d'experiències més important amb què compta tot escriptor s'extreu d'aquesta època de la nostra vida en què el temps transcorre encara pausat, dilatat, etern, com si fos un temps sense busques.

Com una barca al mig de l'estany és una novel·la d'amor i de guerra protagonitzada per Maria Montanya, una camperola urgellenca, i per Conor Mac Manus, un jove irlandès, durant la Guerra Civil. A cavall del reportatge periodístic i de la novel·la, Antoni Coll trenca una història a l'entorn de l'estany d'Ivars, amb el contrapunt líric d'una relació sentimental i l'èpica tràgica de la segona meitat dels anys trenta.

Abans que tota altra consideració, cal escriure aquesta novel·la en un corrent narratiu que té una gran tradició en la literatura catalana de l'últim mig segle: la narrativa d'àmplia

intenció documental centrada en la guerra (Pere Calders, Avel·lí Artís Gener, Xavier Benguerel...). I, més concretament, en la novel·la històrica amb valors de caràcter catòlic. O sigui, en la línia novel·lística que va fer presents amb gran força a la Catalunya dels cinquanta –gràcies sobretot a Joan Sales i a la seva editorial, El Club dels Novel·listes– els valors morals d'un Graham Greene, d'un Georges Bernanos i d'un François Mauriac. Com Mauriac, Antoni Coll, quan escriu, refusa també la retòrica i el que en podríem dir la gran corba estilística. Coll és un narrador directe, viu, que va directament al gra d'allò que explica. Però sempre per posar-ho al servei d'un missatge moral implícit. Per al nostre autor, salvar-se o condemnar-se depèn no tant de les circumstàncies com de la fortalesa interior de les pròpies creences. I més que un teló de fons, la Guerra Civil és l'anècdota que es converteix en el mòbil de l'escriptura i que nodreix el tema real de la narració, que és el destí de l'home d'una manera genèrica.

Com una barca al mig de l'estany és una novel·la que també pot veure's com l'epopeia dels innocents; és a dir, com el relat del drama que pateixen aquells personatges de segona fila en la història però que en reben totes les conseqüències. Aquestes figures anònimes –o gairebé anònimes– són les figures que Antoni Coll rescata per a la penrennitat de la literatura. I

és així com fa parlar els qui habitualment no tenen veu. Aquesta novel·la és un autèntic homenatge a la seva terra nadiua i als valors de la seva gent. Valors que fa encarnar, sobretot, en la figura de Maria, el nom de la qual ja és tot un símbol en el si de la nostra cultura cristianitzada de fa dos mil anys. Ella encarna els valors del treball i d'un amor callat –però eloqüent per la seva efectivitat– sense límits, de les actituds positives de la vida fins per encarar el pitjor –un home que beu, la guerra, la malaltia de la filla–, d'una bondat intel·ligent que la fa ser útil i disposada per a una vida plena a desgrat de les maltempades.

MARIA, EL FIL CONDUCTOR

Maria és el fil conductor, *la barca al mig de l'estany* que tensa la corda d'una novel·la pigallada dels fets històrics que l'autor rescata de la memòria, dels lli-

bres i dels arxius –perquè la intertextualitat en aquesta novel·la hi té un paper cabdal– per tal de fer-nos evident una èpica viscuda en primera persona i amb la qual tots els lectors ens podem identificar. I com a contrapunts necessaris hi tenim els altres protagonistes de ficció, que conviuen amb personatges històrics reals com ara Lluís Companys, Edmon Vallès i Xavier Benguerel. Són presències de noms reals a l'interior de la ficció que ajuden no pas poc a donar versemblança a un relat ja per si mateix commovedor sobre els fets bèl·lics que van assotar el nostre país i la nostra història i en els quals *tots hi vam perdre*.

Hi ha també a *Com una barca al mig de l'estany*, com si es tractés d'una constant al llarg de tota la novel·la, una reiterada denúncia de l'anticlericalisme. I també en això és possible establir una paralelisme amb *In-*

certa glòria, de Joan Sales, aquesta novel·la que ja s'ha convertit en un clàssic. Si moltes pàgines d'*Incerta glòria* tenen com a marc la colpidora experiència de les visites al convent de Nostra Senyora de l'Olivar, on el narrador troba les mòmies dels frares desenterrades i escampats els llibres de la biblioteca, la novel·la d'Antoni Coll mostra igualment la barbàrie i la fúria en què en alguns moments es veuen implicats els qui fan o els qui pateixen la guerra a la rereguarda. Antoni Coll, a més, aporta en aquesta obra la crònica d'uns fets que, aquí per primera vegada surten del coneixement estricte dels protagonistes i, parcialment, dels especialistes, com ara la vida en el camp de treball dels Omells de Na Gaia (on el destí de ficció destina la sort del jove irlandès Conor), o la batalla del cap de pont de Balaguer, o l'explosió del polvori del Remei. Aquests escenaris de la mort recorren les pàgines del llibre mostrant-nos amb tota la seva cruesa uns fets que molts ignoràvem.

Com una barca al mig de l'estany és un títol ben escaciat per a un relat on la seva protagonista, Maria, esdevé la barca que veu desaparèixer un món per a veure'n emergir un altre: el d'abans de la guerra i el de després. Un estany que era ple –i paradisiac, malgrat tot– en el temps de la seva infantesa i en el de la seva joventut, plena d'adversitats. Un estany que contempla i viu, com Maria, els fets terribles que canviaran el curs de la seva vida individual i el de la vida col·lectiva. Un estany que a partir del 1950 desapareixerà per a esdevenir només un record per a aquells que el van conèixer. "Allí havia perdut persones que s'estimava i ara perdia també aquell paisatge tan estimat", diu el narrador que pensava la Maria. I és que "el temps transcorregut no havia pogut reduir l'estimació que sentia per aquells indrets; a més, els idealitzà en la seva memòria, com si per a ella en el món no hi hagués aigua més nítida que la de l'estany d'Ivars, ni vegetació més ufana que la de les seves vorades, ni silenci més màgic que aquell que fenidien flonjament els rems d'una barca a la llum de sol ponent".

Deia Hemingway que "només hi ha una manera de contar les coses: dir-hi tota la veritat, sense dissimular res, contar als lectors allò que ha passat realment, l'alegria, la pena, els disgustos, el temps que feia, i, amb una mica de sort, el lector aconseguirà així el cor del fet". Entre nosaltres, Antoni Coll practica la vella màxima periodística de servir la veritat amb la millor de les armes, que és la paraula. I aquesta novel·la n'és un testimoni excel·lent.

Antoni Coll ha escrit una novel·la d'amor i de guerra

La nostra desgraciada història

FRANCESC GUERRERO I BORRULL

La història, encara que passin els anys, sempre ens té sorpreses amagades. Potser en certa manera, això la fa, en alguns moments, sorprenent, màgica, imprevisible i fascinant. Al mateix temps, ben fàcilment se'ns pot tornar contra nosaltres mateixos i posar en dubte moltes de les creences i conviccions que havíem mantingut durant molts anys. No fa pas gaire, per exemple, que un llibre titulat *El llibre negre del comunisme* sacsejava les conviccions de molts occidentals i demostrava, amb exemples esgarriuosos, l'horror comunista, que havia estat –en una qüestió estricta de números– pitjor que l'horror nazi. De desastres com aquests encara en vivim. I com amargament recorda Llach en una de les seves últimes cançons, "torren els trens d'un món que tots pensàvem lluny".

Com una barca al mig de l'estany és una novel·la d'amor i de guerra protagonitzada per una camperola urgellenca i un jove irlandès durant la maleïda Guerra d'Espanya. Però Antoni Coll (Ivars d'Urgell, 1943) no pretén pas aquí seduir-nos amb una parella protagonista que sobreposa l'amor a l'odi bèl·lic. El que realment destaca d'aquesta novel·la és, justament, tot allò que no és novel·la. Si bé es tracta d'una text amb un argument i amb uns personatges ficticis, l'entorn històric està basat en fets reals, i per això Coll no obvia una sèrie de reconeixements, d'entre els quals cal destacar l'accés a manuscrits de memòries, encara inèdits, del capità de la Guàrdia Civil Teófilo Cabrero, del pare Lluís Prenafeta, d'un estudi igualment inèdit

de Francesc Badia, i de remenar l'Arxiu General Militar d'Àvila i la memòria –sovint mandrosa– de la pobra gent que va viure aquell desgraciat episodi de la nostra història.

Cal destacar, per damunt de qualsevol altre, l'episodi de la vida dels presoners al camp de treball dels Omells de Na Gaia, un camp de concentració on s'assassinava sense compassió qualsevol individu que fes nosa i no servís per a treballar. El sorprenent d'aquest camp és que fou aixecat pels revolucionaris d'esquerra antifeixistes, i que hi anaren a parar –ves per on– tota una munió de gent d'esquerra i republicana innocent. En Conor, l'irlandès protagonista d'aquesta novel·la, prové de l'idealisme de la revolució irlandesa, d'una guerra civil que menà el seu poble a la independència.

I quan arriba a Catalunya milita a Esquerra Republicana i comparteix l'ideal de Macià i Companys, a qui coneix i a qui serveix amb lleialtat. Però l'odi i l'horror de la guerra acaba amb les seves creences i ensorra tot un món rural i idíl·lic a Ivars d'Urgell amb la Maria, la dona que haurà de fugir també cap a la ciutat i integrar-se en la massa anònima que li haurà de garantir la supervivència.

Escrita amb nervi i intel·ligència, d'una estructura equilibrada i amb moments de tensió i de lirisme excepcionals ("Tots els qui recorrien els pobles de l'Urgell se sorprenien de la immensa planura, fistonejada al nord per la tènue serra d'Almenara en la qual els únics sentinelles en temps de pau són les alzines que creixen entre les roques"), la novel·la d'Antoni Coll bé a ser –per què no!– com una barca al mig de l'estany.